

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

TÉZISEI

dr. Klein Tamás

A sajtószabadság alkotmányos tartalmának jelentésmódosulásai

-

különös tekintettel a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatára

Doktori témavezető:

Prof. Dr. Kukorelli István, egyetemi tanár, az MTA doktora (D.Sc.)

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Budapest

2019.

Tartalomjegyzék

1. A kutatás célkitűzései, elhatárolási kérdések.....	3
2. A kutatás módszertana és az elemzés alapját képező források kiválasztásának szempontjai ...	4
3. Az értekezés szerkezeti felépítése	5
3.1. A sajtószabadság története Magyarországon és a legfontosabb elméleti igazolásai	6
3.2. A sajtószabadság alkotmányos tartalma az Alkotmánybíróság gyakorlatában	7
3.3. A sajtószabadság klasszikus szelvényjogainak tartalma az Alkotmánybíróság gyakorlatában ...	8
3.4. A sajtószabadság jövője - a nyilvánosság szerkezetének átalakulása és a sajtószabadság.....	9
4. Az értekezés következtetéseinek rövid összefoglalása:.....	9
5. A szerzőnek a témában megjelent tudományos közleményei és azok független idézettsége.....	12

1. A kutatás célkitűzései, elhatárolási kérdések

Doktori kutatásom egyik leglényegibb célkitűzése kezdettől fogva az volt, hogy elhatároljam egymástól az egyébként ezer szállal egymáshoz kötődő szólás- és sajtószabadság jogát, annak érdekében, hogy láthatóvá váljék, hogy mi az az alkotmányos tartalom, ami a sajtószabadságból, mint önálló alapjogból következik. Ez az elhatárolás természetesen nem azt jelenti, hogy az anyajogtól és a szólásszabadságtól elszakítva vizsgálom a sajtószabadságot, hanem feltárom azt az összetett alapjogi struktúrát, amely azokat egymáshoz viszonyítva elhelyezi az alkotmányos rendszerben.

Ezért a kutatásom és az értekezés elkészítése során végig arra törekedtem, hogy a vizsgálódásom fősodrától elhatároljam azokat a kérdéseket, amelyek a sajtószabadsággal is összefüggésben vannak, de elsősorban a szólásszabadsággal összefüggésben a kimondhatóság külső határainak alkotmányos kereteit érintik. Ezek a kérdések számos ponton kapcsolódnak a sajtószabadsághoz, így beemelésüket a vizsgálódásom körében elsősorban az általam választott és érvényesíteni kívánt nézőpontra, a sajtószabadság és szólásszabadság messzemenő elhatárolás melletti vizsgálódásra tekintettel szükségtelen, sőt éppen az eredetileg kitzűzött szempontrendszer következetességét ásná alá, és szétfeszítené a gondolatmenet feszességét. Több alkotmánybíróági határozat részletes elemzése is erre a tudatos vizsgálódási szempontra tekintettel marad el, hiszen azok bár érintik a sajtószabadság alapjogát, ez az érintkezés csupán a véleménynyilvánítási szabadsághoz, mint anyajoghoz való kapcsolódáson alapul. Ugyanakkor van olyan határozat, különösen ilyen a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos tartalmának meghatározása tekintetében alaphatározatnak tekinthető 30/1992. (V. 26.) AB határozat, amelynek jobbra szólásszabadságot, a kimondhatóság határait elemző megállapításai annak ellenére sem hagyhatók el, hogy a határozat kifejezetten egy szólásszabadsági problémát vizsgált. Az alaphatározat alapvetései nélkül ugyanis nem lenne értelmezhető a bő negyedszázados alkotmánybíróági gyakorlat, példának okáért a sajtószabadsági alaphatározat, a 37/1992. (VI. 10.) AB határozat tartalma sem érthető meg nélküle.

Amennyiben nem lenne tartalmi különbség a két kommunikációs alapjog között, úgy értelmetlen lenne a megnevezésük szerinti elválasztás, hiszen alkotmányos tartalom nélkül duplikálna azonos jogokat. Az elméleti igazolások rövid áttekintésénél is tanulságos következtetésül vontam le, hogy bár mind a szólás- mind a sajtószabadság tekintetében ugyanazok az igazolások bírnak jelentőséggel, bizonyos finom hangsúlyeltolódásokat fel lehet fedezni közöttük. A szólásszabadság tartalma nagyrészt „fórum” kötetlen, ezzel szemben a sajtószabadság meghatározott közvetítő közeghez kötött és éppen erre a sajátosságára (is) tekintettel bizonyos szempontból sajátosan érvényesül az alkotmányos védelem mikéntje is. A szólásszabadság általános garanciái a sajtószabadság oltalma alatt álló nyilvánosságban is érvényesülnek, mégis van a sajtószabadságnak egy olyan többlettartalma, amely miatt további, a szólásszabadságnál nem értelmezhető szabadságrétegek és felelősség dimenziók jelennek meg.

A sajtószabadság szelvényjogok, amelyek a dolgozat egy igen jelentős részét képezik is éppen arra a sajátosságra adott alkotmányjogi válaszok, amelyek a kifejezés szabadsága (szólásszabadság) védelme alatt álló közlések közönséghez való eljuttásának intézményes módjából fakad.

Mindebből adódóan, a sajtószabadság fogalmának elméleti-eszmetörténeti alapjainak rövid áttekintése és a sajtószabadság honi történetének és a sajtószabadság fogalomnak az évszázadok folyamán változó alkotmányjog történetének tablószerű felvázolása után, a rendszerváltást követő, demokratikus-jogállami alkotmányértelmezés keretében kizárólag az alábbi témákat vonom a vizsgálódásom körébe:

- a szólás- és sajtószabadság fogalmának közös fogalmi elemei és a sajtószabadság sajátosságai,
- a sajtószabadság objektív intézményvédelmi oldalának a sajátosságai (a demokratikus diskurzusok alkotmányjogi tartalma),
- az állami szabályozás és felügyelet alkotmányos keretei,

- a sajtószabadság klasszikus szelvényjogai,
- a sajtószabadság szubjektív oldala (az újságírói szabadságok és sajtójogi felelősség).

2. A kutatás módszertana és az elemzés alapját képező források kiválasztásának szempontjai

A sajtószabadság alkotmányos tartalmának feltárását elsősorban az Alkotmánybíróság vonatkozó határozatainak a monitorozásán keresztül végzem el, amelyet az alkotmányjog tudomány irodalmi forrásainak a feldolgozásával egészítek ki. A forrásszelekción ilyen irányát több ok is alátámasztja:

i.) Doktori kutatásom kezdetén már szembesültem azzal a problémával, hogy a magyar Alkotmánybíróság mellett, hogy sok esetben elméleti igényességgel közeledett a sajtószabadság kérdéséhez, mégis számos esetben tartalmát összemosva a szólásszabadság és az anyajog (véleményszabadság) alkotmányosa tartalmával. Ebből a felismerésből táplálkozott az az ambícióm, hogy a sajtószabadság tartalmát elemző alkotmánybírói határozatok együttes, komparatív elemzésével feltárjam az az alkotmányos tartalmat, amely az Alkotmánybíróság negyed százados gyakorlatából következik.

ii.) Az absztrakt alkotmányértelmező hatáskörrel rendelkező Alkotmánybíróság¹ közel három évtizednyi gyakorlata megkerülhetetlen valamennyi alapjog, így a sajtószabadság fogalmának, tartalmának, és határainak a meghatározásában. Az Alkotmánybíróság értelmezési tevékenysége kezdettől fogva jelentős volt, nem csak azért mert elméleti alapossággal bontotta ki a sajtószabadság egyes megnyilvánulási dimenzióit, hanem azért is, mert mint negatív jogalkotási hatáskör jogosultja számos esetben tételes jogi hatást is gyakorolt a sajtószabadság jogrendszerben való érvényesülésére. Az organikus alkotmánybírói gyakorlat ugyan néhányszor vitán felül látványosan meg-megtört, mégis az egységes sajtószabadság fogalom és tartalom meghatározásához biztos alapot biztosít. Az alkotmánybírói határozatok láncolatával szemben – amint az előző pontban már jeleztem – leginkább azt látom kritikaként felhozhatónak, hogy sokszor túlságosan is egységesen értelmezte a szólás- és sajtószabadságot. Ennek ellenére, vagy éppen ezért, a határozatok alapján is törekedtem az anyajog két sajátos megnyilvánulásának egyértelmű megkülönböztetésére, és különösen a sajtószabadság tartalmának meghatározására.

iii.) A sajtószabadság fogalom meghatározásakor nem vitásan szem előtt kell tartani az egyes nemzetközi jogi dokumentumokat és az azokat értelmező bírói gyakorlatot. Erre hazánkat a nemzetközi jog kötelezettségek betartására vonatkozó alkotmányi klauzula is kötelezi.² Ugyanakkor ezek részletes bemutatásától és elemzésétől több szempontból is tartózkodom. A vonatkozó nemzetközi jogi jogforrások és az azokon alapuló bírói gyakorlat részben megjelenik az Alkotmánybíróság gyakorlatában is, másfelől azonban nem kellően kidolgozottak és rendszerező jellegűek ahhoz, hogy egy komplex sajtószabadság fogalom rekonstruálásához kellő támasztékkal szolgáljanak. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) sajtószabadságra vonatkozó deklarációja (EJEE 10. cikk.) és annak az Emberi Jogok Európai Bíróság (EJEB) esetjogában kibontott értelme a legmeghatározóbb jelentőségű a magyar alkotmányjogi elemzés során. Ugyanakkor a magyar Alkotmánybíróság határozataiban feldolgozta és érvényesítette az EJEB értelmezési keretét.

Az Európai Unió alapjogvédelmi mechanizmusa még nem épült ki olyan mértékben, hogy általános megállapításokat és csalhatatlan következtetéseket lehetne levonni az egységes uniós mércékre nézve.

¹ vö. 1949. évi XX. törvény (Magyar Köztársaság Alkotmánya) 32/A. §, Magyarország Alaptörvénye 24. cikk.

² vö. 1949. évi XX. törvény (Magyar Köztársaság Alkotmánya) 7. § (1) bekezdése: „A Magyar Köztársaság jogrendszere elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait, biztosítja továbbá a vállalt nemzetközi jogi kötelezettségek és a belső jog összhangját.” Magyarország Alaptörvénye Q cikk (2) bekezdés: Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját.

Másfelől a luxemburgi gyakorlat várhatóan jelentős mértékben fog támaszkodni a strasbourgi mércékre, tesztekre.

A PPJE nemzetközi, globális jellege és tartózkodó alapjogvédelmi aktivizmusa miatt Európában, s így hazánkban sem tesz szert jelentős befolyásra, hiszen az EJEE szövege és az EJEB gyakorlata sokkal szigorúbb mércét állít fel.

iv.) Megjegyzem, hogy az Alkotmánybíróság működés során mindenkor tekintettel volt az EJEB gyakorlatra, indokolásaiban részletesen elemezte a vonatkozó strasbourgi gyakorlatot, hiszen a magyar alkotmányos szabályokat a nemzetközi jogi előírásoknak, vállalt kötelezettségeknek megfelelően kell értelmezni. Az Alkotmánybíróság EJEB esetjogra irányuló hivatkozási gyakorlata néha ad hoc jellegűnek tűnik, mégis a magyar alkotmányos értelmezés részévé tette a strasbourgi mércéket.

Az értekezés második és harmadik részében, amelyekben a sajtószabadság alkotmányos tartalmának feltárására teszek kísérletet, elsősorban az Alkotmánybíróság vonatkozó, releváns határozatainak tematikus monitorozását végzem el. A határozatok áttekintése során leíró, elemző és kritikai szemléletet egyaránt érvényesítek.

Az értekezés negyedik részében az előző részekben meghatározott módszertannal ellentétben, elsősorban nemzetközi és európai uniós jogforrásokat, továbbá bírósági döntéseket használok fel. Ennek oka, hogy

- a fejezetben tárgyalt problémák az online technológia sajátosságára tekintettel nemzetközi jellegűek,
- a szabályozás jövője irányában is elsősorban a globális együttműködésben vagy legalábbis az Európai Unió keretei között képzelhető el, így a formálódó szabályozási irányok is e körben tárhatók fel, továbbá
- a magyar alkotmánybírósági gyakorlat kevésbé kiérlelt.

A negyedik részben több olyan kérdésről is szót ejtek, amelyek talán jobban kötődnek a szólásszabadsághoz, mint a sajtószabadság alapjogához, de mindegyik vizsgált téma a demokratikus diskurzusok működőképességének a saját törvényei szerint alakuló közvélemény életképességének feltételeit érinti. A közvetítőszolgáltatók tevékenysége a szólás- és a sajtószabadság határterületen mozog, így azoknak a rövid bemutatását – éppen a két alapjog összefüggéseinek a jobb megértéséhez – indokoltnak tartom.

3. Az értekezés szerkezeti felépítése

A sajtószabadság alkotmányos tartalmának jelentésmódosulási című PhD értekezésem célja, hogy a sajtószabadságot, mint önálló tartalommal rendelkező alapjogot meghatározza. Egyfelől meghatározom a sajtószabadság fogalmának pozitív tartalmi mozzanatait, másfelől negatív definícióval elhatárolom az anyajogtól és a szólásszabadságtól.

Az értekezés négy önálló részből áll, amelyek a sajtószabadság különböző fogalmi megragadására vállalkoznak. Az első rész a sajtószabadság magyar alkotmánytörténetének és a legfontosabb elméleti igazolásoknak az összefoglalását adja. A második és harmadik rész – támaszkodva a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatára – a sajtószabadság alkotmányos tartalmát bontja ki. A második rész módszertani lehatárolásokat és fogalmi alapvetéseket követően a véleménynyilvánítás, a szólásszabadság és a sajtószabadság egymáshoz való viszonyát írja le, és bemutatja a sajtószabadság korlátozhatóságának peremfeltételeit. Az állami beavatkozás terjedelmi vizsgálata során külön fejezetben elemzem az állami szabályozás és a hatósági felügyelet alkotmányos kritériumrendszerét. A harmadik részben először a sajtószabadság legalapvetőbb mozzanatait, klasszikus szelvényjogait (alapítás szabadsága, szerkesztés szabadsága és a cenzúra tilalma) mutatom be, majd szelvényjogokkal

szoros kapcsolatban álló újságírói szabadság intézményi garanciáit, mint az alapjog individuális oldalát veszem számba. A negyedik, egyben utolsó rész azokra a jelenségekre reflektál, amelyek az elmúlt egy évtizedben a nyilvánosság és az abban megvalósuló demokratikus diskurzusok szerkezetét nagymértékben átalakították, és amelyek a sajtószabadság tartalmi meghatározására is hatással vannak.

3.1. A sajtószabadság története Magyarországon és a legfontosabb elméleti igazolásai

A sajtószabadság fogalmának klasszikus értelmezési kerete lényegében az alapjog szabadelvű jogszemléletű eszményének felel meg. A felvilágosodás eszméiből kisarjadó sajtószabadság (felvilágosult) abszolút állam hatalmának egyik korai korlátjaként fogalmazódott meg, és került az alapjogok katalógusának előkelő helyére. A szabad sajtóhoz való jog követelése és szabályozásának története az egyetemes és honi alkotmányjogi históriának egyaránt meghatározó fejezetét alkotja. A felvilágosodás eszményének termékeny táptalajából sarjadó polgári átalakulás hatására pennázott alkotmányok a polgárok legbecsesebb jogai között emlegették a sajtószabadságot. A sajtószabadság klasszikus értelmezési kerete, amelyet tehát történetileg az abszolút állam önkényével szemben fogalmaztak meg, a szabadságjog tartalmi magjaként a szólásnak a sajtó útoni szabad megvalósulását értette, a sajtónak, különösen az időszaki lapoknak az államtól való szabadságát jelentette. Hazánkban 1848-ban a pesti ifjúság az utcán szimbolikusan vívta ki, majd a pozsonyi rendi gyűlés törvénybe foglalta a sajtó szabadságát, „eltörülvén” a cenzúra intézményét, hogy aztán az egyszer, s mindenkorra ünnepelesen száműzött sajtórendészeti korlátozásokat a magyar joghistória oly sokszínű, olykor hányattatott korszakaiban újból és újból bevezessék. A dualizmus közjogi rendszerében (eleinte feltétel nélküli deáki, majd a boldog békeidők alkonyán egyre korlátozottabban) a sajtószabadság fogalmának klasszikus liberális szemlélete uralkodott, míg a huszadik század autoriter rezsimjei e patinás szabadságjognak sajátos ideológia- érdek- és értékötört tartalmat adtak. Az új doktrínák meritumában az aktuális establishment hatalmi érdekeinek megfelelő értelmezések álltak. A sajtó intézményrendszerét, a sajtószabályozást és sajtóigazgatás gyakorlatát csakúgy, mint az alkotmányjog tudomány igazolási érveit funkcionálisan alárendelték az állami-hatalmi érdekeknek, a jogi „reguláció” célja a sajtószabadság melletti hangzatos kiállítás mellett rendszerint annak rovására az államrend és a hatalmi struktúra megerősítése, majd védelme volt. A sajtószabadság fogalmát is az adott politikai rezsim érdekeihez igazították, az ezerkilencszázhuszas esztendőkből a konszolidáció, utóbb az „öncélú nemzeti állam”, végül a „szocializmus és a nép” érdekeinek megfelelően.

Az alkotmánytörténeti fejezetben röviden összefoglalom a magyar sajtószabadság történetét, amely a kezdetektől a rendszerváltásig folytonosan a szabadságért, majd a már megszerzett és újra és újra elvesztett szabadságért vívott politikai harc, társadalmi mozgalmak története. Többször ünnepelte az ország, hol a karok és rendek, hol a pesti utca, az értelmiség, vagy éppen a „felszabaduló” ország törvényhozása az egyszer s mindenkorra kivívott sajtószabadságot és deklarálta az előzetes sajtóellenőrzés végleges, örök időkre történő eltörlését, majd csakhamar ismét rendészeti eszközökkel szorították meg, vonták el a már oly sokszor megszerzett sajtószabadságot. A magyar sajtószabadság története – számomra – a mindig megszerzett és mindig elveszített szabadság történetét jelenti. Az 1989. évi XXXI. törvény választóvonal és reményem szerint véglegesen új korszak nyitánya volt, amikor megkezdődött a magyar sajtó talán utolsó és végleges felszabadítása a rabiga alól. Ezért, és azért mert az elmúlt három évtized sajtószabadság története az alkotmányos sajtószabadság fogalom meghatározásának kora, amelyben kiemelt szerep hárul(t) az Alkotmánybíróságra, a polgári, demokratikus Magyarország alkotmányos sajtószabadság fogalmát, elsősorban az Alkotmánybíróság határozatainak monitorozásának keresztül külön részben és kellően részletesen tárgyalom.

Az alkotmánytörténeti fejezet végén röviden bemutatom a magyar közjogtudományi irodalom sajtószabadság értelmezéseit, felhasználva a közjogtudomány számos 19. és 20. századi mesterének munkáját. A közjogtudományban kiérlelt sajtószabadság fogalmakat és koncepcióikat két jól elhatárolható értelmezés, a polgári sajtószabadság és a sajtószabadság ideológiai-funkcionalista megközelítés alapján vizsgálom.

Ezt követően összefoglalom azokat a klasszikus elméleti igazolásokat, amelyek a sajtószabadság alkotmányelméleti megalapozásául szolgálnak. A sajtószabadság elméleti argumentációinak a rövid összefoglalása nem csupán azért bír jelentőséggel, mert a sajtószabadság fogalom elemzéséhez szükségszerűen hozzátartozik, hanem azért is, mert az Alkotmánybíróság a maga alapjog-értelmezésében is messzemenőig támaszkodott azokra. Az elméleti igazolások az alkotmányos érvek eszmei támasztékként is szolgálnak, aminek akkor van valódi jelentősége, amikor olyan új jelenségekkel szembesül az alkotmányjog, amely a korábbi értelmezési keretben nehezen illeszthető be.

3.2. A sajtószabadság alkotmányos tartalma az Alkotmánybíróság gyakorlatában

A második részben a sajtószabadság általános kérdéseinek az átfogó elemzésére vállalkozom. A sajtószabadság pozitív és negatív fogalmának meghatározása mellett, a korábban jelzett módszertannak és elhatárolási szempontoknak megfelelően, meghatározom a sajtószabadság, mint sajátos, a véleménynyilvánítási szabadságból fakadó kommunikációs alapjog differencia specifikáit, kitérek a szólás- és sajtószabadság elhatárolási szempontjaira és összefüggéseire. Kiemelten foglalkozom a sajtószabadság eszközjellegével. A véleménynyilvánítás szabadsága szubjektív és objektív oldala érvényesülésének egyszerre eszköze a sajtószabadság, eszköze a szabad véleménynyilvánításnak, a tájékoztatásnak, valamint a tájékozódásnak. Az Alkotmánybíróság rögzítette, hogy „a véleménynyilvánítási szabadság a sajtó vonatkozásában sajátosan érvényesül. A sajtó szabadságát arra figyelemmel kell garantálnia az államnak, hogy a „sajtó” a véleményalkotáshoz szükséges információszerzésnek, a véleményalkotásnak és véleményformálásnak kitüntetett fontosságú eszköze. [...] A sajtó nemcsak a szabad véleménynyilvánítás eszköze, hanem a tájékoztatásé is, azaz alapvető szerepe van a véleményalkotás feltételét képező tájékoztatásban.”³

Amint arra az új médiaszabályozást átfogóan vizsgáló határozatában az Alkotmánybíróság is rámutatott: „A sajtószabadság egyéni alapjogként abban az értelemben eszköz, hogy felerősíti az egyéni véleménynyilvánítás hatását, és támogatja a demokratikus közvélemény közérdekű ügyekről való tájékoztatását, a közérdekű ügyekkel kapcsolatos véleményformálást. A sajtószabadság jogának gyakorlása révén az alapjog jogosultja aktív alakítója a demokratikus közvéleménynek.”⁴

A véleménynyilvánítás szabadsága objektív oldalának érvényesülését elősegítő eszköz a sajtószabadság abban az értelemben, hogy „[a] sajtó ezen minőségében ellenőrzi a közélet szereplőinek, intézményeinek tevékenységét, a döntéshozatal folyamatát, tájékoztatja arról a politikai közösséget, a demokratikus nyilvánosságot (a „házőrző kutya” szerepe).”⁵

Az értekezés külön fejezete tárgyalja a sajtószabadság állami korlátozhatóságának, az állami beavatkozás alkotmányos feltételeinek, a sajtó- médiaszabályozás és felügyelet alkotmányos kereteit.

³ 37/1992. (VI. 10.) AB határozat, ABH 1992. 227. 229.

⁴ 65/2011. (XII. 20.) AB határozat, ABH 2011. 478. 503.

⁵ 65/2011. (XII. 20.) AB határozat, ABH 2011. 478. 503.

Az állami szabályozás és felügyelet a sajtószabadság olyan korlátját képezi a sajtószabadságnak, amely egyúttal érvényesülésének garanciáját is jelenti. Az állami beavatkozás ezen kettőssége, a sajtószabadság objektív oldalához kötődő intézményvédelmi kötelezettségben nyer alkotmányos kifejezést, és szorosan összefügg azzal az elvi előkérdéssel, hogy a sajtószabadságnak csak negatív oldala van-e (valamitől való szabadság), vagy azonosítható egy pozitív oldala is (valamire való szabadság), amelynek érvényesülésének intézményi garanciái az állami beavatkozás (szabályozás és felügyelet) intézményeiben teremthetők meg. Magam az értekezésben emellett érvelek, hogy a sajtószabadság olyan többdimenziós alapjog, amely az államtól kettős alkotmányos kötelezettséget követel meg: az állam tartózkodási kötelezettsége mellett (pl. cenzúra tilalma, szerkesztési szabadság, adminisztratív korlátoktól mentes alapítási szabadság), a demokratikus nyilvánosság megteremtésének és fennmaradásának biztosítását, amelyet szabályozási és felügyeleti eszközökkel valósít meg.

Az állam barát vagy ellenség dichotóm megközelítés nézetem szerint téves. Elismerem, sőt mi több, kiemelkedő jelentőségűnek tartom az államot beavatkozástól való tartózkodásra kötelező alkotmányos garanciákat, egyúttal azonban hasonlóan lényegesnek tekintem a sajtószabadság érvényesülésében az állam intézményvédelmi kötelezettségét. Különösen is felértékelődik ez a követelmény az új médiaszintéren, amelyben a nyilvánosság szerkezetváltozása hatására olyan új globális szolgáltatók jelentek meg, amelyek sok esetben az állami beavatkozásnál jelentősebb hatással vannak a nyilvánosság összetételére, a demokratikus diskurzusok folyamataira.

3.3. A sajtószabadság klasszikus szelvényjogainak tartalma az Alkotmánybíróság gyakorlatában

A sajtószabadság klasszikus szelvényjogai azok a szabadságjog érvényesüléséhez elemi módon szükséges jogosultságok, amelyek bár nem teljesen fedik le az alapjog tartalmát, de olyan fundamentális jelentőségűek, hogy érvényesülésük hiányában a sajtószabadság érvényesülésére sincs remény (*conditio sine qua non*). A klasszikus szelvényjogok az (lap)alapítás szabadsága, a (tartalom) szerkesztés szabadsága, valamint az előzetes ellenőrzés és korlátozás (cenzúra) tilalma.

Ezek a szabadságok, mint sajátos biztosítékok az állam részéről elsősorban tartózkodási kötelezettségként értelmezhetők, vagyis az állam be nem avatkozása révén érvényesülnek (negatív szabadság). A sajtószabadság alkotmányos tartalmának további része a pozitív szabadság biztosítása, különösen az állam intézményvédelmi kötelezettségen alapuló követelmények. A szelvényjogok érvényesülése is bizonyos esetekben megköveteli az állami beavatkozást, mint például strukturális szabályok, vagy a szerkesztési autonómiát korlátozó tartalomszabályozás esetében. Pozitív szabadság körében említhető az újságírói privilégiumok kérdése, amelyekről külön fejezetben részletesebben is szólok. Az újságírói forrásvédelemhez való jog, vagy éppen a belépési jog szűken véve tartozik a klasszikus szelvényjogokhoz, de mégis levezethető a szerkesztési szabadságból, hiszen a tartalom szabad, befolyásmentes meghatározásának joga akkor érvényesülhet valójában, ha az újságíró, szerkesztő félelem nélkül használhat fel, és az információ forrás félelem nélkül oszthat meg közérdeklődésre számot tartó információkat, vagy éppen az újságíró nem korlátozzák mozgási szabadságában és részt vehet és tudósíthat olyan eseményekről, amelyek a közérdeklősére számot tartanak. Hasonlóan sajátos intézményvédelmi kötelezettségből fakadó állami beavatkozási szükségszerűség a szűkös infrastruktúra felhasználásával terjeszthető médiaszolgáltatások vonatkozásában az infrastruktúra kezelése és kiosztása. Ez az állami kötelezettség a másik oldalon akár az alapítási szabadság korlátjaként is értelmezhető, ám valójában a piaci strukturális korlátozások a technológiai adottságokhoz igazodva éppen a sajtószabadság intézményes oldalának érvényesülését, a demokratikus diskurzusokat segítik elő, és a közönség érdekeit veszik figyelembe.

3.4. A sajtószabadság jövője - a nyilvánosság szerkezetének átalakulása és a sajtószabadság

Az évszázadokkal ezelőtt, de legkésőbb a rádió és televízió megjelenésével létrejött (tömeg)kommunikációs nyilvánosság struktúrája az internet technológiájának a megjelenésével alapvető átalakuláson ment keresztül. Ugyanakkor az online nyilvánosság szerkezete sem monolit, számos különböző technológia együttese alkotja az internet plurális ökoszisztémáját. A megváltozott nyilvánosság szerkezetben megváltoztak az információáramlás mennyiségi és minőségi jellemzői, a diskurzusok szereplői (a korábbi kapuőrök helyett új forgalomirányító kapuőrök jelentek meg). A technológia sajátosságából fakadó szolgáltatások első látásra soha nem látott szólásszabadságot és információbőséget ígérnek, ám be kell látnunk, hogy a felszín alatt az elérhető tartalmak összetételét rendkívüli mértékben befolyásoló mechanizmusok működnek. Ezek az új jelenségek hatással vannak az egyéni véleménynyilvánítás érvényesülése mellett a demokratikus közvélemény összetételére is. Ebben a részben a nyilvánosság megváltozott szerkezetének általános elemzését és alkotmányjogi következményeinek bemutatását követően az új kapuőrök tevékenységének alkotmányjogi vizsgálatát végezem el. Értékelem a videómegosztóplatform-szolgáltatók, a tárhelyszolgáltatók, keresőmotor-szolgáltatók, valamint a közösségi médiumok tevékenységét. Külön fejezetben vizsgálom az új kapuőrök tevékenységével összefüggő szűrőbuborék és fake news jelenséget.

4. Az értekezés következtetéseinek rövid összefoglalása:

1.) A sajtószabadság mindig is a magyar alkotmányjog kiemelt jelentőségű témája volt. A magyar közjogtudomány jeles művelői kezdetektől nagy jelentőséget tulajdonítottak a sajtószabadságnak, és alkotmányjog-történetünknek is fontos része a szabad nyomtatás és kiadás jogáért vívott évszázados küzdelem. A sajtószabadságnak van egy olyan hagyományos fogalmi magja, amely évszázadok óta változatlan, és az állam tartózkodási kötelezettségén alapul, amely elsősorban jelenti a cenzúra tilalmát és az alapítás szabadságának adminisztratív eszközökkel való korlátozásának a tilalmát. Ennek a történeti alapjogi magnak a változatlanul hagyása mellett kitapinthatóak és értelmezhetőek azok a jelentésmódosulások, amelyek az elmúlt bő másfél évszázadban gazdagították a magyar sajtószabadság alkotmányjogi tartalmát. Ezek a változások többnyire a sajtó-technológia változására és abból fakadóan a nyilvánosság szerkezetének változására vezethetők vissza, miközben az alapjog alkotmányos értéktartalma és alkotmányos értelme mit sem változott a kezdeti egyszerű fogalmi kerethez képest.

2.) A sajtószabadság a véleménynyilvánítási szabadsághoz és a szólásszabadsághoz képest *sui generis* alkotmányos tartalommal rendelkezik, amelyből a szólásszabadságtól részben különböző mércék következnek. A szólásszabadsághoz képest kibontott sajtós tartalomtól és érvényesülési mezőből különös intézményi garanciák és korlátok származnak. Ezek a garanciák és korlátok a szólásszabadságot nem jellemzik. Előbbire példaként említhetők a klasszikus szelvényjogok, utóbbira pedig a sajtó-és médiajogi tartalomszabályok.

3.) A sajtószabadság alkotmányos tartalmának kiemelt összetevőjének tartom eszközjellegét, amely meghatározza a viszonyát az anyajoggal és a szólásszabadsággal egyaránt. Ahogy az Alkotmánybíróság meghatározta: „A sajtó szabadságát arra figyelemmel kell garantálnia az államnak, hogy a „sajtó” a véleményalkotáshoz szükséges információszerzésnek, a véleményalkotásnak és véleményformálásnak kitüntetett fontosságú eszköze. [...] A sajtó nemcsak a szabad véleménynyilvánítás eszköze, hanem a tájékoztatás is, azaz alapvető szerepe van a véleményalkotás feltételét képező tájékoztatásban.”⁶ A sajtószabadság sajtós, eszközjellege alapvetően meghatározza az alapjogvédelem érvényesülési mezőit, és abból következik, hogy „a véleménynyilvánításhoz való jog kitüntetett volta is annyiban

⁶ 37/1992. (VI. 10.) AB határozat, ABH 1992. 227. 229. megerősítette a 165/2011. (XII. 20.) AB határozat, ABH 2011. 478. 503.

vonatkozik a sajtó szabadságára, amennyiben az a véleménynyilvánítás alkotmányos alapjogát szolgálja.”⁷

4.) A sajtószabadságnak sajátos jellemzőjéhez tartozik továbbá, hogy intézményi biztosítására és korlátainak érvényesítésére átfogó jogi szabályozás hivatott. A sajtó és médiajog tartalmazza az alapjog intézményi garanciáit és a hatósági felügyelet alkotmányosan biztosítékait.

5.) A sajtószabadság többdimenziós alapjog, amelynek negatív és pozitív oldala, valamint a szubjektív és objektív érvényesülési mezők egymás kiegészítői. A sajtószabadság szubjektív joga sok esetben alkotmányjogi kollízióba kerül az alapjog objektív, intézményes oldalával. Az ilyen kollízió feloldása során általában a sajtószabadság demokratikus igazolásokon alapuló magas értéktartalmából kell kiindulni. A demokratikus diskurzusok érvényesülésének intézményi biztosítása így alkotmányosan igazolható korlátját képezheti az alapjog szubjektív gyakorolhatóságának, például az alapítási vagy a szerkesztési szabadságnak.

6.) Az értekezés alcíme is utal arra, hogy az alapjog tartalmának feltárása során elsősorban az Alkotmánybíróság gyakorlata volt segítségemre. Ugyanakkor az Alkotmánybíróság gyakorlata sok esetben nem volt következetes, különösen a szólás és sajtószabadság elhatárolása kapcsán. A két alapjogot gyakorta egymás szinonimjaként használták a határozatok. Ez a következtetlenség sok esetben zavaró az alapjog tartalmának és korlátainak a pontos meghatározása kapcsán is. A sajtószabadság valamennyi fogalmi eleménél vizsgáltam a vonatkozó alkotmánybírói gyakorlatot, és az egyes határozatok együttes elemzéséből vontam le következtetéseket a sajtószabadság alkotmányos tartalmára vonatkozóan.

7.) A sajtószabadság nem egységes tartalmú alapjog, amelyből következően a sajátos tulajdonságokkal rendelkező médiatartalom-szolgáltatókra különböző alapjogkorlátozási mércék következnek. A legfontosabb differenciálási szempontokként említhetők a terjesztési infrastruktúrák korlátlanságának vagy szűkösségének a jellemzői, valamint az egyes médiatartalmak emberi elmére gyakorolt hatásának eltérő jellege. Ezek a differenciálásra okot adó tulajdonságok hatással vannak a különböző médiatartalom-szolgáltatók tekintetben a szelvényjogok érvényesülésének eltérő mértékre. Ez az alkotmányosan legitim differenciáltság érvényesül a sajtótermékek nyilvántartásba vétele és a lineáris médiaszolgáltatások pályáztatás között, valamint az eltérő mélységű, a tartalomszerkesztést különböző mértékben korlátozó tartalomszabályozásban is.

8.) Az Alkotmánybíróság gyakorlata alapján az alapítás szabadságának az alábbi alkotmányos követelményei határozhatók meg:

– Normatív nyilvántartása vétel és nem engedélyezés;

- Nyilvántartásba vételi eljárás formális, törvényi feltételek alapján, a hatáskör nem biztosít mérlegelést és tartalmi alapú vizsgálatot;

– Bírói felülvizsgálat;

- A nyilvántartásból való törlés is normatív, formális alapú, nem köthető a sajtótermék tartalmához, vagyis nem a sajtótermék tartalmához kapcsolódó szankció.

Ehhez képest a pályázati eljárás alkotmányossági követelményei az alábbiak:

– eljárás és döntéshozatal transzparenciája;

– ennek keretében az értékelési szempontok megismerhetősége;

– érdemi indokolási kötelezettség;

– teljes körű, érdemi bírósági felülvizsgálat biztosítása.

---

⁷ 37/1992. (VI. 10.) AB határozat, ABH 1992. 227. 229.

9.) A cenzúrának az alábbi tartalmi elemeit azonosítottam:

- Tárgya: valamely sajtótermék vagy médiaszolgáltatás tartalmi vizsgálata;
- A hatáskör gyakorlója: állami (közhatalmat gyakorló) szerv vagy személy;
- Időpontja: mindig a megjelenést, nyilvánosságához közvetítést megelőzően kerül rá sor;
- A hatáskör tartalma: a tartalom vizsgálata és annak következtében közlési engedély megadása, vagy tilalom kimondása;
- A hatáskör jellege: szabad mérlegelésen alapuló, amely nem zárja ki az önkényes mérlegelést, normatívan (rendszerint) nem kötött;
- Jogorvoslat: bírói érdemi jogorvoslat nem áll rendelkezésre.

10.) Az újságírói jogok a sajtószabadság sajátos, szubjektív oldalaként jelennek meg. Az újságírói jogok szorosan kötődnek a médiatartalom-szolgáltatás sajátos funkcióihoz, a sajtószabadság szólásszabadságtól különböző, sajátos érvényesülési mezőjéhez és tartalmához. Az újságírókat megillető többletjogok éppen erre a sajátosságra adott alkotmányos válaszok. Az alább bemutatott jogok az újságírói tevékenységhez elsősorban a sajtószabadság objektív, intézményi oldalára tekintettel kapcsolódnak.

11.) A demokratikus diskurzusoknak az internetes technológia hatására bekövetkezett szerkezetváltozását vizsgálva kerestem a szólás és sajtószabadság legújabb összefüggéseit. Az új média által teremtett nyilvánosságtérben a két alapjog elhatárolása újabb nehézségekbe ütközik, mivel az egyes szolgáltatók tevékenysége a szólás és sajtószabadság alanyi körének határmezsgyéjén található. Az új kapuőrök tevékenységét a nyilvánosság szerkezetét megváltoztató, a demokratikus diskurzusokat alapvetően befolyásoló tevékenységét a sajtószabadság szempontjából vizsgáltam.

12.) A szűrőbuborék és a fake news jelenség elemzése során arra a következtetésre jutottam, hogy a demokratikus társadalmi rend alapját képező plurális nyilvánosság megóvása érdekében szükségszerűen új, a hagyományos értelmezési kereten túlmutató, szabályozási megoldások szükségesek, amelyeknek azonban továbbra is tekintettel kell lenniük a sajtószabadság (és a szólásszabadság) klasszikus garanciáira. A probléma megoldása azonban éppen erre a *kategorikus imperatívuszra* tekintettel különösen is nehéz.

13.) Az online diskurzusok szabályozása összetett feladat, és napjainkban még jórészt megválaszolatlan kérdés. Nem kétséges ugyanakkor, hogy az online nyilvánosság nem lehet szabályok nélküli vadnyugat. A demokratikus társadalmak nem adhatják fel az alkotmányos rendszerük vívmányait, különösen a demokratikus alapértékeket, az emberi jogok érvényesítését az online térben. A nyilvánosság online tereinek szabályozása több szereplő szoros, felelős együttműködésének eredményeként lehet csupán célravezető. Az állami szerepvállalás önmagában nem elegendő; mint egy kard nélküli lovag, az esetleges voluntarista szabályozási kísérletei a technológia sajátosságaiból fakadóan eleve kudarcra vannak ítélve. Amennyiben azt szeretnénk, hogy a demokratikus diskurzusok torzításmentesen érvényesüljenek az internetes nyilvánosságban, úgy szükség van az állam szabályozására. Ennél azonban sokkal nehezebb kérdés, hogy milyen mértékben és mely pontokon szükséges az állami beavatkozás. Ugyanakkor az állam szabályozási vágyát nagy elővigyázatossággal kell korlátok közé szorítani. Egyfelől a közérdek érvényesítése feltétlenül megköveteli a jogi megoldásokat, másfelől egy olyan, folytonosan változó, fejlődő területen, mint az internetes kommunikációs szféra, a túlértékelt állami szerepvállalás óriási kockázatot hordoz, és több kárt okozhat, mint amennyinek az elhárítására vállalkozott. Azt is tudatosítanunk kell továbbá, hogy az internet speciális technológiája miatt a nemzeti jogalkotás aligha lehet sikeres, a szabályok megalkotását kétségkívül globális szintre kell emelni. Az európai szabályozásnak jó keretet adhat az Európai Unió jogalkotási mechanizmusa.⁸ Mindazonáltal

---

⁸ Vö. Koltay András: A sajtószabadság fogalma ma. In: Koltay András – Török Bernát: Sajtószabadság és médiaszabályozás a 21. század elején 2. Wolters Kluwer, Budapest, 2015. 136–137.

nem vitás, hogy az államnak van szerepe a szabályozásban, de mellette komoly szerep hárul a szolgáltatókra és a felhasználókra egyaránt.

14.) A szolgáltatókkal szemben a legfontosabb elvárás a transzparens működés biztosítása lenne, amit a jövőben megalkotott jogi szabályozási rendszer mellett a felhasználók határozott és egyértelmű érdekérvényesítése kényszeríthet ki. A különböző platformok felhasználóinak felelőssége nem csekély, divatos fordulattal élve tudatos fogyasztóvá kell válniuk. Sőt elsősorban nem fogyasztóknak, hanem felelős *citoyennek*, a demokratikus közvitát, mint a demokratikus társadalmi rend oxigénjét az online „környezetszennyezéstől” védelmező polgároknak kell lenniük, akik nem áldozzák fel a demokratikus diskurzusok működését saját kényelmük oltárán, és nem engedik, hogy Huxley szép, új világa az új hálózati, vagy ha tetszik, platformtársadalomban valósággá váljék. Még akkor sem, ha a fent bemutatott bírói gyakorlat nem feltétlenül ebbe az irányba mutat.

15.) Az online szólás- és sajtószabadságot, az interneten végbemenő disputákat oltalmazó állami intézményvédelmi kötelezettség megvalósításának konkrét eszközeit azonosítani az egyik legnagyobb kihívás, hiszen a szolgáltatások globális jellege túlmutat az állami szabályozás területi hatályán és a nemzeti jogalkalmazás joghatósági korlátain. A magánszolgáltatók alapjogot korlátozó hatalma pedig – meggyőződésem szerint – minden korábbinál élesebben veti fel a szólásszabadság horizontális hatályának széles körű elismerését.

5. A szerzőnek a témában megjelent tudományos közleményei és azok független idézettsége

Klein Tamás: A videomegosztóplatform-szolgáltatások. In: Klein Tamás – Tóth, András (szerk.): Technológia jog - Robotjog – Cyberjog. Wolters Kluwer, Budapest, 2018. 165–169.

Klein Tamás: A web 2.0. egyes szabályozási kérdései – különös tekintettel az alkotmányjogi vonatkozásokra. In: Klein Tamás (szerk.): Tanulmányok a technológia- és cyberjog néhány aktuális kérdéséről. Médiatudományi Intézet, Budapest, 2018. 41–50.

Klein Tamás: Az online diskurzusok egyes szabályozási kérdései. In: Klein Tamás (szerk.): Tanulmányok a technológia- és cyberjog néhány aktuális kérdéséről. Médiatudományi Intézet, Budapest, 2018. 11–40

→ Cservák Csaba: Modern technológiák az alkotmányjogban, különös tekintettel az alapjogvédelemre. In: Technológiai kihívások az egyes jogterületeken. KRE ÁJK, Budapest, 2018. 67–86.

→ Zódi Zsolt. Platformok, robotok és a jog. Új szabályozási kihívások az információs társadalomban. Gondolat, Budapest, 2018.

Klein Tamás: Az online nyilvánosság alkotmányjogi vonatkozásai. In: Klein Tamás – Tóth, András (szerk.): Technológia jog - Robotjog – Cyberjog. Wolters Kluwer, Budapest, 2018. 219–261.

Klein Tamás: Az online tartalomszolgáltatások uniós hordozhatóságának lehetőségei. In: Klein Tamás – Tóth, András (szerk.): Technológia jog - Robotjog – Cyberjog. Wolters Kluwer, Budapest, 2018. 125–130.

Klein Tamás: Még egyszer a sajtószabadság és médiajog 21. századi aktuális kérdéseiről és szabályozási lehetőségeiről - de lege ferenda. Jogtudományi Közlöny, 2018/3. 170–172.

→ Cservák Csaba: Modern technológiák az alkotmányjogban, különös tekintettel az alapjogvédelemre. In: Technológiai kihívások az egyes jogterületeken. KRE ÁJK, Budapest, 2018. 67–86.

Klein Tamás (szerk.): Tanulmányok a technológia- és cyberjog néhány aktuális kérdéséről. Médiatudományi Intézet, Budapest, 2018.

Klein Tamás – Tóth, András (szerk.): Technológia jog - Robotjog – Cyberjog. Wolters Kluwer, Budapest, 2018.

Klein Tamás: A sajtószabadság és a médiajog legújabb kihívása és az azokra adható megoldási javaslatok. Jogtudományi Közlöny, 2017/3. 306–307.

Klein Tamás: Adalékok az online diskurzusok szabályozási kérdéseire In: Koltay András – Török Bernát (szerk.): Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején 4. Wolters Kluwer, Budapest, 2017. 149–186.

→ Pádár Henrietta. A kommentekért való felelősség bírói gyakorlatának evolúciója. [online] Debreceni Jogi Műhely 2018/1–2. www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2_2018/a_kommentekert_valo_felelosseg_biroi_gyakorlatanak_evolutiona/. Letöltés dátuma: 2018. december 20.

→ Bartóki-Gönczy Balázs: Az online közvetítő szolgáltatók mint az információhoz való hozzáférés új kapuórei. Doktori értekezés. PPKÉ JÁK Doktori Iskola, Budapest, 2018.

Klein Tamás: Az infokommunikációs jog alkotmányos alapjai. In: Klein Tamás – Tóth András (szerk.): Bevezetés az Infokommunikációs Jogba. Patrocinium, Budapest, 2017. 13–76.

Klein Tamás: Az internetes nyilvánosság hatása a demokratikus diskurzusok pluralitására: A korlátlan hozzáférés beteljesülése vagy egy illúzió csapdája. In: Chronowski Nóra – Pozsár-Szentmiklósy Zoltán – Smuk Péter – Szabó Zsolt (szerk.): A szabadságszerető embernek. Liber Amicorum István Kukorelli, Gondolat, Budapest, 2017. 511–525.

Klein Tamás – Tóth András (szerk.): Bevezetés az Infokommunikációs Jogba. Patrocinium, Budapest, 2016.

→ Schubauer Petra. Digitális élet a halál után – avagy az online személyes adatok polgári jogi és adatvédelmi jogi megítélése az adatalany halála után. In: Jogalkotás és jogalkalmazás a XXI. század Európájában IV. 40–49.

Klein Tamás: A magyar médiaszabályozás története. In: Koltay András – Nyakas Levente: Magyar és európai médiajog. Wolters Kluwer, Budapest, 2015. 41–66.

Klein Tamás: A Magyar Rádió, a hírszolgálat és a film a koalíciós korszakban (1945-1948). In: Paál Vince (szerk.): A sajtószabadság története Magyarországon 1914-1989. Wolters Kluwer, Budapest, 2015. 364–385.

→ Klestenitz Tibor – Paál Vince (szerk.): A sajtószabadság története Magyarországon 1914-1989. In: Medias Res, 2016/1. 171–174.

→ Takó Sándor: A Filmcenzúra fejlődéstörténete Magyarországon a „gépszínházak” megjelenésétől a rendszerváltásig. In: Koltay András – Török Bernát (szerk.): Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején IV. Wolters Kluwer, Budapest, 2017. 85–117.

→ Sz. Nagy. Gábor: A koalíciós korszak sajtójogi szabályozása 1945–1949 között. Múltunk, 2017/4. 190–213.

→ Sz. Nagy Gábor: A magyar sajtó politika a koalíciós időszakban (1944-1949). Doktori értekezés. 2018.

Klein Tamás: A Rádió, mint új médium a két világháború közötti Magyarországon. In: Paál Vince (szerk.): A sajtószabadság története Magyarországon 1914–1989. Wolters Kluwer, Budapest, 2015. 219–254.

- Klestenitz Tibor – Paál Vince (szerk.): A sajtószabadság története Magyarországon 1914-1989. In *Medias Res*, 2016/1. 171–174.
- Klein Tamás: A sajtó- és médiaszabályozás történeti vázlata egyes országokban. In: Koltay András – Nyakas Levente: *Magyar és európai médiajog*. Wolters Kluwer, Budapest, 2015. 66–88.
- Klein Tamás: A sajtószabadság államszocialista felfogása. In: Paál Vince (szerk.): *A sajtószabadság története Magyarországon 1914-1989*. Wolters Kluwer, Budapest, 2015. 256–353.
- Klestenitz Tibor – Paál Vince (szerk.): A sajtószabadság története Magyarországon 1914-1989. In *Medias Res*, 2016/1. 171–174.
- Klein Tamás: A sajtószabadság fogalmának jelentésmódosulásai egykor és ma. In: Lajkó Dóra – Varga, Norbert (szerk.): *Alapelvek és alapjogok*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Szeged, 2015. 253–264.
- Klein Tamás: Adalékok a sajtószabadság fogalmának meghatározásához Magyarországon. In: Koltay András – Török Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején 2*. CompLex, 2015. 53–97.
- Koltay András – Török Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején 2*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016. 168–170.
- Klein Tamás: Az angol sajtó jogi szabályozásának történeti vázlata. In: James Curran – Jean Seaton: *Hatalom felelőség nélkül. A sajtó, a műsorszolgáltatás és az internet Nagy-Britanniában*. Wolters Kluwer, Budapest, 2015. 477–492.
- Paál Vince: James Curran – Jean Seaton: *Hatalom felelőség nélkül. A sajtó, a műsorszolgáltatás és az internet Nagy-Britanniában*. Könyvismertetés. In *Medias Res*, 2015/2. 428–432
- Klein Tamás: Az elektronikus média a szocializmus korszakában. In: Paál Vince (szerk.): *A sajtószabadság története Magyarországon 1914-1989*. Wolters Kluwer, 2015. 598–615.
- Klestenitz Tibor – Paál Vince (szerk.): A sajtószabadság története Magyarországon 1914-1989. In *Medias Res*, 2016/1. 171–174.
- Takó Sándor: A Filmcenzúra fejlődéstörténete Magyarországon a „gépszínházak” megjelenésétől a rendszerváltásig. In: Koltay András – Török Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején IV*. Wolters Kluwer, Budapest, 2017. 85–117.
- Klein Tamás: Smuk Péter: A politikai diskurzusok alkotmányjogi szerkezete. A demokratikus közvélemény kialakulásának alkotmányos garanciái – európai standardok és közép-európai kihívások. Recenzió. In *Medias Res*, 2015/1., 213–217.
- Klein Tamás: A sajtószabadság fogalmának színeváltozásai. In: Fazekas Marianna (szerk.): *Jogi Tanulmányok, Jogtudományi Előadások az ELTE ÁJK Doktori Iskoláinak Jubileumi Konferenciáján, 20 éves a doktori képzés az ELTE Jogi Karán*. ELTE ÁJK Doktori Iskola, Budapest, 2014. 102–113.
- Klein Tamás: Adalékok a Horthy-korszak sajtórendészeti szabályozásához II. Sajtószabadság és/vagy nemzetérdek – egy „öncélú nemzeti állam” sajtószabályozása (1931–1936). In *Medias Res*, 2013/ 1. 45–65.
- Sz Nagy Gábor: Az 1945. júliusi papírbotrány reprezentációja a korabeli politikai sajtóban. *Médiakutató*, 2014/2. 105–115.
- Horváth Attila. Az emberi jogok története. In: Horváth Attila (szerk.): *Magyar alkotmány- és jogtörténet*. NKE Közigazgatás-tudományi Kar, Budapest, 2014. 263–314.

→ Paál Vince. A konszolidált ellenforradalom és a sajtószabadság. In: Paál Vince (szerk.): A sajtószabadság története Magyarországon 1914-1989. Wolters Kluwer, Budapest, 2015. 82–112.

→ Hegyközi Ilona. A magyar nyomda-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténeti szakirodalom 2013-ban. Magyar Könyvszemle, 2015/1. 109–129

→ Sárándi Tamás. Levezényelt visszacsatolás: A magyar katonai közigazgatás Észak-Erdélyben, 1940. Pro-Print, Csíkszereda, 2016)

→ Balogh Atilla. Adalékok a Keresztes-Fischer Ferenc vezette Belügyminisztérium rendészeti politikájához (1931-1932) – Gyülekezési, egyesületi, sajtórendészeti ügyek; állambiztonság, állami ellenőrzések, fejlesztések a közbiztonsági szerveknél [online]. KRE-DIT, 2018/1., <http://www.kre-dit.hu/tanulmanyok/balogh-atilla-adalekok-a-keresztes-fischer-ferenc-vezette-belugyminiszterium-rendeszeti-politikajahoz-1931-1932-gyulekezesi-egyesuleti-sajtorendeszeti-ugyek-allambiztonsag-allami-elle/>. Letöltés dátuma: 2018.12.20.

Klein Tamás: Az elektronikus sajtó szabályozásának kezdetei Magyarországon. A rádiójog genezise. In: Paál Vince (szerk.): Magyar sajtószabadság- és szabályozás 1914-1989. Előadások a magyar sajtószabadság történetéhez. NMHH MT Médiatudományi Intézet, Budapest, 2013. 20–32.

→ Paál Vince. Sajtószabályozás és sajtószabadság a Horthy-korszakban. In: Paál Vince (szerk.): Magyar sajtószabadság és –szabályozás 1914–1989. Előadások a magyar sajtószabadság történetéhez. Médiatudományi Intézet, Budapest, 2013. 7–19.

Klein Tamás: A magyar médiaszabályozás története. In: Koltay András – Nyakas Levente: Magyar és európai médiajog. CompLex, Budapest, 2012. 41–65.

→ Fazekas János. Az európai médiaszabályozó hatóságok jogállásának elméleti kérdései és nemzetközi megalapozása. In: Koltay András – Török Bernát (szerk.): Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején. CompLex, Budapest, 2014, 215–232.

→ Takács Róbert: A sajtó a Kádár-korszakban. In: Paál Vince (szerk.): A sajtószabadság története Magyarországon 1914-1989. Wolters Kluwer, Budapest, 2015. 492–597.

→ Fazekas János. Az európai médiaszabályozó hatóságok jogállásának összehasonlító elemzése. In: Koltay András – Török Bernát: Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején 4. Wolters Kluwer, Budapest, 2017. 11–36.

Klein Tamás: A sajtó- és médiaszabályozás történeti vázlata egyes országokban. In: Koltay András – Nyakas Levente (szerk.): Magyar és európai médiajog. CompLex, Budapest, 2012, 66–89.

→ Fazekas János. Az európai médiaszabályozó hatóságok jogállásának elméleti kérdései és nemzetközi megalapozása. In: Koltay András – Török Bernát (szerk.): Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején. CompLex, Budapest, 2014. 215–232.

→ Fazekas János. Az európai médiaszabályozó hatóságok jogállásának összehasonlító elemzése. In: Koltay András – Török Bernát: Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején 4. Wolters Kluwer, Budapest, 2017. 11–36.

Klein Tamás: Adalékok a Horthy-korszak sajtórendészeti szabályozásához I. (1919–1931). In Medias Res, 2012/2. 182–198.

→ Császár Ildikó. A szentgotthárdi fegyverszállítási botrány sajtóvisszhangja. Vasi Szemle, 2014/6. 676–688.

→ Sz Nagy Gábor: Az 1945. júliusi papírbotrány reprezentációja a korabeli politikai sajtóban. Médiakutató, 2014/2. 105–115.

- Horváth Attila. Az emberi jogok története. In: Horváth Attila (szerk.): Magyar alkotmány- és jogtörténet. NKE Közigazgatás-tudományi Kar, Budapest, 2014. 263–314.
- Paál Vince: A konszolidált ellenforradalom és a sajtószabadság. A sajtószabadság története Magyarországon 1914-1989. Wolters Kluwer, Budapest, 2015., 82–112.
- Harkai Ágnes. A végső harc órájában: Bosnyák Zoltán Harc című hetilapjának bemutatása. Pro Minoritate, 2015/Téli sz. 177–198.
- Balogh Atilla. Adalékok a Keresztes-Fischer Ferenc vezette Belügyminisztérium rendészeti politikájához (1931-1932) – Gyülekezési, egyesületi, sajtórendészeti ügyek; állambiztonság, állami ellenőrzések, fejlesztések a közbiztonsági szerveknél [online]. KRE-DIT, 2018/1., <http://www.kre-dit.hu/tanulmanyok/balogh-atilla-adalekok-a-keresztes-fischer-ferenc-vezette-belugyminiszterium-rendeszeti-politikajahoz-1931-1932-gyulekezesei-egyesuleti-sajtorendeszeti-ugyek-allambiztonsag-allami-elle/>. Letöltés dátuma: 2018.12.20.
- Klein Tamás: Gondolatok az új elektronikus sajtószabályozás apropóján. In: Tóth Andrea (szerk.): Nyelv és kommunikáció a 21. század digitalizált világában: XIII. Dunaújvárosi Nemzetközi Alkalmazott Nyelvészeti és Kommunikációs Konferencia: [előadásainak szerkesztett gyűjteménye], Dunaújvárosi Főiskola Kiadó Hivatala, Dunaújváros, 2012. 155–160.
- Klein Tamás: Regelung der elektronischen Presse in Ungarn. ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék, Budapest, 2012. (kismonográfia német nyelven)
- Klein Tamás: Az új elektronikus sajtójogi szabályozás egyes strukturális szabályainak alkotmányjogi optikája. Jogi Tanulmányok, 2011/1. 93–112.
- Klein Tamás: Az elektronikus sajtójog strukturális szabályainak változása egyes alapjogok tükrében. In: Smuk Péter (szerk.): Az állam és jog alapvető értékei. Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr, 2010. 85–95.
- Klein Tamás: Az elektronikus sajtó szabályozásának kezdetei Magyarországon. In: Király Miklós – Varga István (szerk.): A XXIX. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Állam- és Jogtudományi Szekciójának díjnyertes dolgozatai I-II: ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011. 1075–1107.
- Klein Tamás: Az elektronikus sajtó szabályozásának kezdetei Magyarországon. Infokommunikáció és Jog, 2009/4. 136–144.